

Det ondes banalitet

1/11 1992

PER EGIL
HEGGE

Kommentatoren er kulturredaktør i Aftenposten.

Blant de noe spredte jordiske levninger etter den tyske rikskommissær for de besatte norske områder, Josef Terboven, var gebissrestene til stor nytte for dem som skulle identifisere ham. Han hadde svært dårlige tenner. For mannen som bare i 1942 slo til i Telavåg, beordret ti gisler skutt i Trondheim og 24 på Majavatn og sørget for transporten av norske jøder til utryddelsesleirene, var redd for tannlegen.

Dette fremgår av historikeren Berit Nøklebys bok om Terboven, en mann som foruten sin tannlegeskrekke hadde en rekke andre menneskelige egen-

skaper: Han var snill mot sekretærene – en av dem var han svært så snill med – han var en god sjef, og det var alltid ryddig på hans skrivebord. Han var pliktoppfyllende og gjorde sin jobb i Norge, mens han lengtet hjem til kone og barn i Tyskland. Og han drakk seg full før han tente luntene i bunkeren på Skaugum.

Det uhyggelige ved Berit Nøklebys bok er ikke at hun tegner et portrett av et uhyre. Hun beskriver en intelligent og ærgjerrig, men innesluttet og nokså avstumpet mann som under andre forhold antagelig ville ha levet sitt liv som en litt kjedelig, kanskje pirkete byråkrat.

Har historikeren, med en hel generasjons distanse, vært for snill med ham? Har Hans Fredrik Dahl vært for snill med Vidkun Quisling, fordi deler av hans fører-portrett bringer tanken hen på en av de sentrale tan-

ker i Juvik-folket av Olav Duun: Eit menneskj, hain og?

Det ville ha vært lettere å forholde seg til ondskapens utøvere hvis de hadde pyntet seg med hale, horn og hestehov. Men de gjør ikke det. De gjorde ikke det i Nazi-Tyskland: Adolf Eichmann var en pedant som aldri hørte et offer skrike i avmaktens fortvilelse – han passet bare på at togene gikk, og at de var fulle den ene veien og tomme den andre. Stalins GULag ble administrert av en stor gruppe dyktige og engasjerte folk som godt kunne ha levet etter den norske normalplanens ord og blitt «gagns menneske» hvis samfunnet hadde vært noenlunde normalt.

Hvis man tegner dem som de mennesker de var, går man da for langt i retning av å rehabilitere dem? Blir det for tungt å lese for dem som har dypt tragiske minner fra krigen, hvis

historikeren forklarer at deres handlinger var logiske nok, innenfor den ramme som deres overordnede, eller de selv, trakk opp? Blir bildet da så ufullstendig at det blir galt? Er det moralsk forkastelig å skrive historie på denne måten?

Den yngre generasjon av historikere vil formodentlig svare nei på disse spørsmål. Det er tenkelig at de langt på vei har rett – eller vil få det i løpet av noen år, når de eldre ikke lenger er blant oss. Men det er ikke sikkert at de bør glemme Hannah Arendts berømte formulering «Det ondes banalitet» – disse grå, bleke inneluftsmenn som flyttet dokumenter, adlød ordre, puslet med togtabeller, var snille og noenlunde trofaste mot hustruer og hunder – og fryktet tannlegen mye mer enn Gud eller moralbudene.

Banal? Opplagt. Nøyaktig som ondskapens praktiske detaljer.

103770